

Nemzetközi vallásos congressus Bostonban.

I. Dr. Eliot Sámuel elnök megnyitó beszéde.

Isten kegyelméből egybegyültünk ismét. Egybegyültünk: férfiak és nők, a kik az igazság keresésében egyedül a szabadság törvényét ismerik el zsinórmérték gyanánt. Ez a congressus a szabadság, testvériség és igazság szolgálatában áll. Vallásos érzésünk és gondolatunk senkit se zár ki a congressus kebeléből s nem is azonosítja magát sem egyik, sem másik felekezet tanáival, avagy szervezetével. Különböző fajok és felekezetek találkoznak itten az egyetemes vallásos öntudat védelme alatt.

Ennek a gyülekezetnek fő jellemvonása a nyílt fő, a szabad gondolat. Nem az egyformaság. Rideg, katonai fegyelem nincs nálunk. Függetlenségünk és önbizalmunk arra indít, hogy mások iránt türelemmel legyünk és elismerjük és megbecsüljük az egyéni erőt és kiválóságot. Örvendünk, hogy ebben a gyülekezetben otthon érzik magukat azok, a kik saját hazájukban magukra vannak hagyatva s minden igaz munkás bátorságot merithet itt a további küzdelemre.

Közelből és távolból egybegyülve, lehet, hogy egész idáig elkísértek minket saját külön hagyományaink, a felekezeti féltékenység, ellenszenv, avagy félreértés s itt belátjuk, hogy ez a különbség nem annyira a vallásos hit sokfélesége, mint inkább annak egyetemes volta mellett bizonyít. Ebben a gyülekezetben minden oldalról szives barátság és jóakarát fogad bennünket. Önző érdekeinket, melyek szétválasztának benünket, háttérbe szorítjuk; mi közben egy szebb jövő képe integet felénk. Ismerkedünk. Előadja ki-ki a maga véleményét és tapasztalatát. Valódi élvezetet nyújt nekünk ez a sokféle megnyilatkozás. Látóhatárunk bővül. Emelkedett vita tárgyává tesszük mindazt, a miről eddig csak ösztönszerűen voltunk meggyőződve. Tartós barátságot kötünk. Ámulattal vesszük észre, hogy valamennyiünket

ugyanaz a szellem hat át és a czélunk is azonos. Lelki vilá-gosságra, igazi szabadelvűségre találunk még azoknál a nem-zeteknél és gyülekezeteknél is, a kikiről azt hittük, hogy telje-sen a sötétség és a zsarnokság uralma alatt állanak. Kiemeljük és hangsulyozzuk azokat az elveket, a melyekre nézve mind megegyezünk. Az idealismus élető forrását tárjuk föl, a mely-ből a szomju lélek annyiszor visszanyerte teremő erejét. Hitünk, bátorságunk fokozódik. S ki-ki a maga otthonába visszatérve, érezni fogja, hogy nincs egyedül s munkája a közös ideál szol-gálatában nem hiábavaló.

Mindenkit szivesen látunk. Mindenkit befogadunk. Ám azért a congressus munkaereje bizonyos határok közé van szorítva. Mi első sorban és főképp, vallásos kérdésekkel foglalkozunk. S a congressus tagjai is tulajdonképpen azoknak sorából kerül-nek ki, a kik a theológiát nem valamely lepecsételt és bevég-zett testamentumnak, hanem haladó tudománynak tartják. Sze-rintünk a vallás nem valamely külső forma, nem üres szertartás; hanem az a nemes érzület, a melylyel ragaszkodunk az igaz-sághoz; az a gyöngédség, a melylyel mások iránt viseltetünk; a melylyel végezzük napi munkánkat.

Nyilvánvaló, hogy mostanában az összes egyházak és val-lásos testületek élete és gondolatvilága óriási változáson megy keresztül. Ugyanazon egyház hivei között is sok a nézeteltérés. S ezt ők nemesak eltűnik, hanem nyíltan beismerik, hogy ez a modern irányzat évről-évre növekedőben van. Hogy valaki lutheranus, vagy kalvinista, katolikus vagy zsidó, azzal még nincs megmondva, hogy tulajdonképpen mit hisz, mi a meggyőződése. Lehet, hogy szivesebben néz előre, mint hátra; lehet csökönő, vagy haladó; lehet hogy csak külső kényszernek enged, lehet hogy a szabadság törvénye vezeti minden dolgaiban. A hala-dás barátai áttörik a felekezeti korlátokat és hasonló szellemben munkálkodó társaikkal, a különböző egyházak kebelében inkább rokonszenveznek, mint saját gyülekezetük maradi tagjaival. A reactió hiveit is egyesíti az a szent szándék, hogy a modern tudomány által sürgetett theologiai újjászervezésnek közös erő-vel ellene szegüljenek. A hagyományos és históriai mesgyék elmosódnak; míg az új határvonal mind jobban kidomborodik. A haladás barátai hivek az ő vezérelveikhez és folyton előre törnek; míg a maradiak tanaikban, a vallásos életről való fel-

fogásban és az istentisztelet módjára nézve visszasülyednek a középkori sötétségbe.

Ennek a congressusnak a tagjai nyilván a különböző egyházak haladó csoportjához tartoznak. Szerintünk minden nemzedéknek feladata, hogy a haladó tudomány és bővebb tapasztalat világánál újból magyarázza a vallást és pedig valamennyi a saját szavaival. Természetesnek találjuk és elfogadjuk a történelem, a tudomány és a bölcészet modern felfogását. Őszinteségünk rovására esnék, ha a vallás nevében magunkénak tennők ama régi tekintélyes tudósok magyarázatait, a kik más alapon állottak s a biblia, a hagyományok és a lelki tapasztalat körében egész más felfogásnak hódoltak. Az utánzás korlátoltságra mutat. És a kinek más dictálja, hogy mit higgyen, annak a hite nem sokat ér.

Ámde, míg a congressus tagjai szabadelvűek, a világért sem képrombolók. A történelmi kapcsolat és folytonosság törvényét mi is ápoljuk. Előttünk, a nyugtalan szellem csapongó játéka még nem haladás, a forradalom nem reform s a mi szomszédunk határköveinek elmozdítása még nem azt jelenti, hogy a mi területünk nagyobbodott. Szébb és jobb jövőnk érdekében készek vagyunk igénybe venni és javunkra fordítani a megelőző nemzedékek munkáját. Egységes szellemet keresünk a világ világosságainak különböző megnyilatkozásaiban. Mindig előre, mindig magasbra törve, a meglévő szilárd alapot nem rugjuk ki lábunk alól.

Ennek a gyülekezetnek egyáltalában nem ezéja az üres szó-harez, a vitatkozás. Elveinket bátran hirdetjük s ha ezek a velünk ellenkező meggyőződésen levők táborában haragot gerjesztenek is, az nem a mi hibánk, mert mi senkit sem kritizálunk, senkit sem ingerlünk. A szenvedélyvel és előítéletekkel szemben mindig a józan észre és jóakaratra hivatkozunk. Nem azt vizsgáljuk, hogy mi a hiba az egyes egyházak szervezetében és tanrendszerében; hanem egész odaadással irányítjuk a teremtő és építőerők munkáját. Egyetemes, nagy elveket óhajtunk átültetni az emberek lelkébe, bedobni a mindennapi élet forgatába. Nem tagadunk, hanem állítunk. Nem rombolunk, hanem építünk.

Sem képrombolók, sem hitvitázók nem vagyunk tehát. Annál kevésbé apologéták. Hitünket és meggyőződésünket nem

valamely ősi szentkönyv hitelére, sem az egyházak vagy zsinatok határozataira, hanem a lelkiismeretre, a józan észre és a mindennapi tapasztalatra építjük. A vallás és a világ, szent és profán dolgok között nem vonunk mesterkéltnél határvonalat. Szerintünk, a vallás nem valamely a való élettől különálló dolog; nincs is annak szüksége különleges és természetfeletti kijelentésre. A vallás az élethez tartozik, mint annak integráns része, mint az emberi élettapasztalatnak tetőpontja és megdicsőülése.

Mindebből önként következik, hogy ennek a congressusnak tagjai szükségképpen optimisták. Hiszünk az emberi természetben. Bizunk a világegyetem örök czéljaiban. Feltétlenül bizunk a jog és igazság végleges diadalában. Az emberi élet nagy problémájával, mondhatatlan tragédiáival bátran szembe nézünk. De azért ismerjük az emberi értelem fogyatékoságát. Ismerjük azt a sok bajt és nyomoruságot is, a mely alatt görnyed az emberiség. A végtelennek mélyére ugyan nem hatolhatunk; de azért a meglevő határok között elég alkalmunk nyílik arra, hogy értékesítsük tehetségünket, gazdagítsuk a képzelet világát szöszöszölten álljunk a közjó szolgálatába. Nincs és nem lehet határa a lélek vágyainak, nemes szenvedelmének. És bár nagy az elégtelenség mindenfelé, bár a szabadság is olykor csalódásba ejti hivatát és bár maga a tudomány se képes végleg megoldani a lét örök mysteriumát: hisszük, hogy élni ugyan csak érdemes, hisszük, hogy az atyai gondviselés karjai tartanak fenn bennünket az élet hánykódó hullámain.

Világért se ringatjuk magunkat abban a reményben, hogy eszményeink könnyen, úgyszólván máról-holnapra megvalósíthatók. A mi eszményeink folyton tova szállnak, a mint közelíteni próbálunk feléjük. A kivívott siker csak szebb remények édes záloga. Aranyváraink új meg új látóhatár fölött tündökölnek. A becsület és igazságosság alapösztöne meggyezik a mi vallásos bizodalunkkal, mely szépnek tartja a látható világot és vonzónak a családi kört. Örömteljes szívvél teszünk valomást arról, hogy ez a dicső világ előttünk nem valamely múlt látomány, hanem egy szent örökség. Várakozásainkban határt nem ismerünk. S így hisszük, hogy itt közöttünk is megvalósul Istennek országa és az emberek testvéri szent szövetsége. Nagyszerényen és megújult bátorsággal szenteljük tehát magunkat ennek a szép hivatásnak, hogy a mi szerény munkánk útján is

terjedjen e földön az igazság és szabadság, s életünk legyen igaz élet, bővülködven lelki javakban.

Testvéreim! Ilyen gondolatok, ilyen érzelmek között köszöntünk titeket, kik itt a nemes munkára egybegyűltetek. A mi üdvözetünk nem üres formáság. Nem hivatalos üdvözet. Nem egyszerű baráti köszöntés. Ez az üdvözet sok szép emlékekkel, ragyogó reménnyel van tele s mindnyájunkat hűsége és kitartásra buzdít. E templom falairól a mult idők nagy alakjai intenek felénk. A megdicsőült nevekből egy-egy nemes életpálya eseményei jutnak eszünkbe és mi örömmel tapasztaljuk, hogy őket is azok a magas ideálok lelkesítették, a melyeket ez a kongresszus magáévá tett. Proféták, költők, tudósok, államférfiak és jószok voltak ők, a kik iránt gyermeki tisztelettel és hódolattal viseltetünk. Ők nem akartak hitelt adni annak, mintha Isten immár kimerítette volna teremtő energiáját. Ők soha sem álltak anyagi és mulandó célok szolgálatában, hanem egy szívvel-lélekkel arra törekedtek, hogy a jellemet szilárdítsák, az igazságot győzelemre juttassák s az életet valóban boldoggá tegyék. Ők az igaz ügyet védelmükbe vették akkor is, ha mindjárt népszerűtlen volt az. Szabadságra, igazságosságra és testvériségre törekedtek. Eretnek módra imádták atyáik Istenét. Követték az igazságot, mely szabadokká tette őket. A törvény betöltése, az isten- és emberszeretet volt vezérlő csillaguk. Nemes elszántsággal hittek és áldoztak, hogy a szellemi egység, a békesség igéje testet öltjön a földön.

Vajjon mit is kérdezhetnének tőlünk most e dicső hősök, szentek és proféták, ha szólni tudnának? Azt kérdeznék, úgymbár, hogy miként használtuk az általuk megszerzett szabadságot. Azt kérdeznék, hogy vajjon a vallásszabadság áldásai kiterjednek-e a népek nagy tömegére. Azt is megkérdeznék, hogy vajjon a szabadság létrehozta-e az általuk remélt testvériséget, egységet és közhasznú munkásságot. És mi mit felelnénk mindezekre? Beérjük-e üres mentegetődzéssel, hogy bizony mindettől távol állunk? Mi magunk is tőlük, e szelidlelkű hősöktől, nyertünk ösztönt a munkára. És vajjon hivek valánk-e a szent örökséghez, melyet reánk hagytak? Mert tőlünk függ, hogy neveik a halatlatlanok sorában mindörökre megmaradjanak. Elveiket nekünk kell átszármasztatnunk nemzedékről-nemzedékre. És ne-

künk kell tétovázás nélkül követnünk eszményeiket, a melyeket elibénk kitűztek.

Ilyen értelemben köszöntenek bennünket a mai napon az úttörők, a tiszta vallás és teljes szabadság előharcosai. Prófétaik szavuk átesendül a százévek homályán: „Kelj föl, világoskodjál, mert eljött a te világosságod és az Urnak dicsősége rajtad fel-támadott.”¹

II. A congressus lefolyása.

A nemzetközi vallásos congressus f. évi szeptember 22--27. napjain nagyszámu érdeklődő és hívő lelket gyűjtött egybe az evangéliumi békesség zászlaja alá. Valóban lélekemelő látvány volt a sok javakorbéli férfiú és nő sürgése-forgása a bostoni unitárius házban és környékén; templomi áhitata az előadások közepett; ifjúi öröme a társas kirándulások alkalmával, a mikor a históriai pontokat kerestük fel, s a nagy szellemekkel társalogtunk. Ha szinte alig lenne gyakorlati eredménye a congressusnak, mondjuk, például, valamely óriási pénzalap, vagy propaganda fidei megteremtésében, már a felhozottakért is érdemes lett volna azt megtartani.

És éppen ott Bostonban, a honnan a nemes mozgalom pár évvel ezelőtt, néhány szerény küzdő kezdeményezésére, kiindult. London (1901), Amsterdám (1903) és Genf (1905) után termszetszerűleg Boston következett, mint a hatalmas Amerika szellemi központja, melyet a végtelen „száraz tenger“ világító tornyának nevezhetek. Kulturális intézményei és előkelő társadalmi élete mellett ide utaltak minket a történelmi hagyományok, és az a szerencsés véletlen, hogy az unitáriusok, a kik a congressusban eddig is vezérszerepet vittek, Bostonban és környékén, s általában Új-Angliában a legerősebbek. Itt számíthattunk tehát rokonszenves közönségre, mely munkálatainkat feszült figyelemmel kísérje. Itt számíthattunk a sajtó önzetlen támogatására. És — szó a mi szó — a helybeli és környékbeli hívek szives vendégszeretetére. És várakozásainkban nem is csalatkoztunk.

Oly népes volt ez a congressus az ő 1500—2000 alá s fel hullámzó, kíváncsi és zárkózott, csevegő és hallgatag tagjával, hogy a félmilliót számláló Boston szép, tiszta utczáin is élénk feltűnést keltett. Könnyen fel lehetett ismerni őket; mert a külföldiek keresztes emlékérmé vörös szalagon, az amerikai delegátusoké kék szalagon, a rendezőké pedig fehér szalagon ott diszelgett valamennyinek a szíve táján. Ez pedig nem esu-

¹ Ésa : 60. 1.